

**KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ, DUYGUSAL DİŞAVURUM VE SOSYAL ONAY İHTİYACI
KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR DERLEME**

Hüseyin COŞKUN, huseyincoskun14@gmail.com*
Doç. Dr. Sevda ASLAN, sevda.aslan@gmail.com*

ÖZ

Bu çalışmada kişilik özellikleri, duygusal dışavurum ve sosyal onay ihtiyacı ile ilgili derleme çalışması yapılmıştır. Kişilik özellikleri konusunun tarihsel olarak gelişimine katkıda bulunan kuramcılardan; Gordon Allport, Henry Murray, Raymond Cattel ve Hans J. Eysenck'in görüşleri ele alınmıştır. Aynı zamanda Robert R. McCrae ve Paul T. Costa'nın Beş Faktör Modeli de incelenmiştir. Beş Faktör Modeli'nin faktörleriyle ilgili katkısı bulunan araştırmacıların çalışmalarına yer verilmiş ve faktörlerin açıklamaları yapılmıştır. Diğer yandan bazı faktörler konusunda görüş ayrılıklarının olduğu da ortaya koyulmuştur. Yine bu çalışmada duygusal dışavurum kavramı açıklanmış, duygusal dışavurum konusunda bireysel farklılıklara değinilmiştir. Bu konuda yapılan bazı çalışmalara da yer verilmiştir. Çalışmada sosyal onay ihtiyacı kavramı açıklanmış, bu konuda farklı kavram kullanan araştırmacıların görüşleri ele alınmıştır. Sosyal onay ihtiyacı ile ilgili yapılan bazı çalışmalara da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik özellikleri; duygusal dışavurum; sosyal onay ihtiyacı.

**A REVIEW ON PERSONALITY FEATURES, EMOTIONAL EXPRESSION AND
SOCIAL APPROVAL NEEDS CONCEPTS****ABSTRACT**

In this study, a review study was conducted on personality traits, emotional expression and the need for social approval. Theorists who contributed to the historical development of personality traits; opinions of Gordon Allport, Henry Murray, Raymond Cattel and Hans J. Eysenck are discussed. In addition, the Five Factor Model of Robert R. McCrae and Paul T. Costa is discussed. The studies of the researchers who contributed to the emergence of the factors of the Five Factor Model are included and the factors are explained. It was also observed that there were differences of opinion on some factors. The concept of emotional expression is explained and individual differences regarding emotional expression are mentioned. Some studies on this subject are included. The concept of need for social approval is explained, and the views of researchers using different concepts on this subject are discussed. Some studies on the need for social approval are included.

Keywords: Personality traits; emotional expression; need for social approval

* Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD. (ORCID: 0000-0002-3091-2612)

* Kırıkkale Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD. (ORCID: 0000-0001-6544-3302)

1. GİRİŞ

İnsanların binlerce yıldır ilgisini çekmekte olan konulardan biri de kişilik konusudur. Bu konudaki çalışmalar 2000 yıl geriye gidebilir. Bu tür çabalar Eski Yunan ve Çin kaynaklarında gözlenmektedir. Antik Yunan filozofu Empodekles kişilik psikoloğu olarak değerlendirilemez, ama kişilik konusunda kuramsal bir çerçeve oluşturmaya çalışmıştır (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2011:1).

Kişiliği açıklayan kuramlar, kişilik yapısı için farklı kavramlar öne sürmektedir. Farklı kuramcılar, kişilik yapı modellerinde farklı analiz birimleri ortaya koymaktadırlar. Genel itibariyle her şey farklı şekilde tarif edilebilir. Dolayısıyla analiz birimi birden fazladır. Tarif edilen ne olursa olsun, her tarihin geçerli bir tarafı bulunmaktadır. İnsan da bunun içindedir (Cervone ve Pervin, 2016:10).

Bir davranışta bulunurken, o an içinde bulunulan ortam mı daha etkilidir yoksa kişilik mi sizi yönlendirir? Sıklıkla tartışılan bu konu hakkında hem içinde bulunulan ortam hem de sahip olunan kişiliğin davranışımızda etkili olduğudur (Burger, 2006:21). Kişilik alanında son otuz yıla bakıldığında kişiye ya da duruma ağırlık veren yaklaşımlar arasında tartışmalar vardır. Bazı kuramcılar bireysel farklılıklara ilişkin kişilik özelliklerine vurgu yaparken, diğerleri ise bu görüşe eleştiri getirmiş ve davranışın ortaya çıkma sürecinde durumsal özelliklere vurgu yapmıştır. Bugün ise kişilik psikologlarının, hem kişisel hem de durumsal etkenlerin davranış belirlenmesindeki önemi konusunda görüş birliğinde olduğu görülmektedir (Somer ve diğerleri, 2011:2).

Izard, Libero, Putnam ve Haynes (1993) çalışmalarında kişilik ve duygu kavramları arasındaki ilişkiyi teorik bir çerçevede ortaya koymuşlardır. Bu iki kavram arasındaki bağlantının temelinde, duyguların doğasında var olan özelliklerden örgütlenme ve motive edici süreçlerin rol oynadığını belirtmişlerdir. Kişilik ve duygu kavramları arasındaki bağ şu altı madde ile açıklanmıştır: “1) Temel duyguların her birinin benzersiz motivasyon özellikleri vardır, 2) Duygu deneyimleri ve ifadeleri süreklilik ve istikrar gösterir, 3) Duyguların aktivasyon eşikleri vardır ve her bireyin her duygu için karakteristik bir eşiği vardır, 4) Her duygu, belirli diğer duygularla sabit bağlar kurma eğilimindedir, 5) Her duygu, duygusal-bilişsel yapılar oluşturmak için belirli düşünceler veya anılarla bağlantılı olma eğilimindedir, 6) Bir duygu deneyimi, davranışa doğal bir köprü sağlayan özel bir eğilim ile karakterize edilir” (Izard ve diğerleri, 1993:847,848).

Normal koşullar altında, belli bir duygunun algıda seçicilik yoluyla belli düşünce ve davranışı örgütlemesi ile kişilik özelliklerinin gelişmesinin önünü açtığı belirtilmektedir. Fakat yanlış eğitim ya da çocuk istismarı gibi olumsuz süreçler; duygu, biliş ve davranış arasında uygunsuz ilişkiler

oluşmasına neden olarak psikopatolojinin gelişmesine neden olabilmektedir (Somer ve diğerleri, 2011:20).

Çevresel faktörlerin kişilik üzerinde etkisi bulunmaktadır. Kültür, sosyal sınıf, aile ve akranlar; kişilik gelişiminde önemli bazı çevresel unsurlardır (Cervone ve Pervin, 2016:16). Aynı zamanda çevresel faktörlerin kişilik üzerindeki etkisi, her bireyde farklı şekillerde kendini göstermektedir. (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2019:13). Birey, sahip olduğu role veya toplumun kendisine verdiği role uygun davranışları öğrenir. Bu roller, bireyin kişiliğini etkilemektedir (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2019:17). Bir toplum içinde büyüdüğümüz için bir “kişi” oluruz. Amaçlarımız ve bizi yönlendiren değerler, sosyal hayat içerisinde hayat bulur. İnsanlar bir toplumda yaşarlar. İnsanların tek başlarına yaşamaları mümkün değildir. Bu nedenle insanın kişiliği toplum içerisinde oluşur (İçli, 2011:39). Doğası gereği, insan sosyal bir varlıktır. Çok az kişi, kimseyle iletişim kurmadan yaşadığı hayattan memnun olur. İnsan, diğer insanlarla sosyal bir ilişkiye girerek onlardan destek almaktadır (Aronson, Wilson ve Akert, 2012:438). Bu nedenle, sosyal ortamlarda onaylanma gereksinimi temel bir gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer insanlar tarafından onaylanmak için uyuma yönelik davranış sergilemek de şaşırtıcı olmayacaktır (Aronson ve diğerleri, 2012:438). Bu noktada “sosyal onay ihtiyacı” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Sosyal onay ihtiyacı “bir bireyin başkalarının onayını araması ve onaylanmamaktan kaçınmaya çalışmasıyla” tanımlanmıştır (Leite ve Beretvas, 2005:141). Bu ihtiyaç, kişiler arası ilişkilerde önemli bir yere sahiptir. Hem kişiler arası yakınlaşmayı sağlarken hem de başkaları doğrultusunda yaşama şeklinde de kendini gösterebilir. Sosyal onay ihtiyacı, özellikle içinde bulunulan kültürden etkilenmektedir (Karaşar ve Öğülmüş, 2016a:86). Kağıtçıbaşı (2010), Türkiye’de daha çok toplulukçu kültürün görüldüğünü aynı zamanda da bu toplulukçu kültürün etkisiyle bireyin toplumun beklentilerine göre davrandığını belirtmiştir. İnsan davranışlarının açıklanmasında toplumun beklentilerinin önemli bir rolünün olduğuna, fakat bu konunun üzerinde pek durulmadığına işaret edilmiştir (akt: Karaşar ve Öğülmüş, 2016a:86).

Kişilik “ bir kişinin fiziksel ve sosyal ortamıyla etkileşme tarzını tanımlayan, düşünce, duygu ve davranışın ayırt edici ve karakteristik örüntüleri” olarak tanımlanmıştır (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Nolen-Hoeksema, 2010:433). Kişiliğin tanımında, kişinin sosyal ortamda bir ilişkisinin olmasından ve aynı zamanda duygu, düşünce ve davranışları da içinde barındırmasından bahsedilmektedir. Ayrıca bizi diğer insanlardan da ayırt etmesi belirtilmektedir.

Özetle; kişilik insanların ilgisini çeken bir konu olmuştur ve kişiliği açıklayan farklı yaklaşımlar öne sürülmüştür. Şüphesiz, kişiliği etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Duygular da kişilik gelişimini etkileyen unsurlardandır. Ayrıca bireyin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel yapı, kişilik gelişimini etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı kişilik özellikleri, duygusal dışavurum ve sosyal onay ihtiyacı kavramlarını, alanyazında belirtilen açıklamalar ışığında derleyerek ortaya koymaktır. Bu üç kavrama alanyazında kimlerin katkıda bulunduğu; bu kavramların nasıl açıklandığını ortaya koymak ve bu konularda yapılan bazı araştırmaları derleyerek aktarmak amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine dayanmakta olup, alanyazında konu ile ilgili açıklanan kavramlar doküman analizi tekniği ile toplanarak bir derleme şeklinde sunulmuştur.

3. ÖZELLİK YAKLAŞIMI

1921'de ayırıcı özellikler konusunda bilinen ilk çalışmayı Gordon Allport yapmıştır (Burger, 2006:238). Gordon Allport hem genel anlamda kişilik psikolojisinin gelişmesi hem de özellik kuramının gelişmesinde çok önemli katkıları olmuştur. Yaşadığı dönemde yaygın olan davranışın; hayvani, sinirsel, gerginlik azaltıcı ve mekanik boyutlarını önem veren diğer görüşlerden ayrılmıştır ve psikoanalizi de bu yönden eleştirmiştir. Çünkü Allport, insan davranışını sağlıklı ve düzenli yönlerini vurgulamıştır (Cervone ve Pervin, 2016:236). Allport, ayırıcı özellikleri tanımlamak için 8 temel ölçüt belirlemiştir; 1) ayırıcı özellik sözde bir kavram değildir, 2) Bir alışkanlıktan daha geneldir, 3) davranışta dinamik veya en azından belirleyicidir, 4) deneysel olarak kanıtlanabilir, 5) özellikler birbirinden nispeten bağımsızdır 6) ahlaki veya sosyal yargı ile eşanlamlı değildir, 7) ya onu barındıran kişiliğin ışığında ya da nüfusun genelindeki dağılımının ışığında görülebilir 8) Bir özelliğe tutarsız davranışlar ve hatta alışkanlıklar olsa bile, bu özelliğin var olmadığının kanıtı değildir. Sekizinci madde sonradan eklenmiştir (Allport, 1966:1). Sekizinci maddeye örnek olarak diğer insanlara göre düşünüldüğünde oldukça dışadönük; topluluğu, canlılığı seven bir kimse bir günlüğüne yalnız kalmak isteyebilir. Onun bu bir günlük yalnız kalmak isteği, içedönük olarak değerlendirilmesine neden olmaz. Burada önemli olan nokta bir kişilik özelliğinin uzun zaman boyunca tutarlı olmasıdır. Diğer bir önemli nokta ise herhangi bir kişide bir özelliğin yüksek ya da düşük düzeyde olması, toplumun geneline bakılarak görülür. Bahsettiğimiz örnekten yola çıkarsak, bir kimsenin dışadönük olarak tanımlanması demek en azından toplumun genel ortalamasından daha fazla dışadönük özellikleri göstermesi gerekmektedir.

Psikoanalitik kuramı dikkate almayan özellik kuramcılarının aksine Henry Murray, psikoanalitik yaklaşım ve ayırıcı özellik yaklaşımının bir sentezinden oluşan kişilik yaklaşımını benimsemiştir. Murray, kişiliğin temel gereksinimlerini belirlemiş ve yaklaşımına “kişilikbilim (personoloji)” olarak adlandırmıştır. Su ve gıda gibi gereksinimlere değil, ayırıcı özelliklere benzeyen “psikolojik kökenli gereksinimlere” önem vermiştir. Murray’a göre bütün insanlarda gereksinimler hiyerarşisi bulunmaktadır. Örneğin çok arkadaşınızın olmasını istiyorsanız, yakın ilişki ihtiyacınız vardır. Diğer insanlara göre yakın ilişki ihtiyacınız belki de az olabilir, ama sizin diğer ihtiyaçlarınıza göre yakın ilişki ihtiyacınız daha ön planda olabilir (Burger, 2006:246).

Raymond Cattell; Allport ve Murray’ın yanı sıra bir diğer isimdir. Cattell’in ana hedefi kaç tane kişilik özelliği olduğunu bulmaktır. Cattell, birbiriyle ilgili özellikleri gruplamıştır. Bağımsız olanları da ayırarak kişiliğin temel yapısını belirleyebilecek “faktör analizi” adlı bir teknik kullanmıştır (Burger, 2006:248). Cattell, faktör analizi ile 16 faktör tespit etmiştir (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Nolen-Hoeksema, 2010:434). Cattell, diğer kuramcılardan farklı olarak klinik izlenimler veya içgörüselle olarak öngörülerle başlamamış, tümevarım yaklaşımını benimsemiştir. Cattell, Allport’un ayırıcı özelliklerini kabul etmiş, fakat bu özelliklerin insanın içinde olduğu görüşünü kabul etmemiştir. Cattell’e göre özellikler, fiziksel ya da sinirsel değil, açık davranışın ölçülmesi ile anlaşılabilir (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2012:263).

Hans J. Eysenck ise kişilik kuramı oluşturmak için Cattell gibi faktör analizi uygulamıştır, fakat bu işlemi bir adım ileri götürerek ikincil faktör analizi yapmıştır. İçedönük-dışadönüklük ve nevroz olarak iki faktör bulmuştur (Cervone ve Pervin, 2016:251). Daha sonra Eysenck, psikotizm olarak bir boyut daha eklemiştir. Bu faktör, ileri düzeyde anormal kişilik özelliğidir (Cervone ve Pervin, 2016:253). Eysenck de Cattell gibi davranış tahmin etmenin psikolojinin amacı olduğunu ve faktör analizinden yararlanılması gerektiği görüşünü öne sürmüştür. Karmaşık psikometrik tekniklerin insan kişiliğini incelemek için ihtiyaç olduğunu, fakat tek başına psikometrik tekniklerin yeterli olamayacağına işaret etmiştir. Faktör analiziyle elde edilen kişilik özelliklerinin biyolojik temellerinin de ortaya koyulması gerektiğini savunmuştur (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2012:272). Sonuçta, böyle bir birleşmeye duyulan ihtiyaç, psikolojinin atomlarla değil, insanlarla uğraşmak zorunda olma özelliğine dayanmaktadır. Örneğin laboratuvara gelen bir kişi; kendi fikirleri, duyguları, önyargıları, bilgisi, zekâsı ve yetenekleri olan bir kişidir (Eysenck, 1997:1234).

Özellik yaklaşımı, belli bir kişilik özelliğini ne düzeyde gösterdiğine bağlı olarak kişiyi sınıflandırmaktadır. Ayırıcı özellik yaklaşımında kişilik özelliklerinin zaman içinde kararlı olduğu ve duruma göre de kararlı olduğu şeklinde iki varsayımı bulunmaktadır. Burada anlatılmak istenen kişinin uzun vadede davranışlarının gözlemleyerek bir kanıya varmaktır (Burger, 2006:235). Yapılan bir meta-analiz çalışmasında, özelliklerin yaşam boyunca oldukça tutarlı olduğu ortaya koyulmuştur (Roberts ve DeVecchio, 2000:20). Ayrıca, ayırıcı özellik yaklaşımı davranışın altında yatan nedenlere diğer yaklaşımlara göre daha az önem vermektedir (Burger, 2006:237). Özellik yaklaşımının güçlü yönlerinden biri nesnel olmasıdır. Sezgilere dayanan (örn. Freud) görüşlerden farklı olarak nesnel ölçümleri önemsemişlerdir. İkinci güçlü yönü ise uygulama alanı çok geniştir; ruh sağlığı, endüstri psikolojisi gibi alanlarda kullanılmıştır. Ayrıca diğer kuramlar gibi birçok araştırmanın da yapılmasına olanak sağlamıştır (Burger, 2006:280-281). Özellik yaklaşımına yönelik eleştiriler ise kişilik ölçümlerinden sonra ne yapılabileceğine dair bir yol haritasının olmayışıdır. Örneğin kaygı puanı çok yüksek alan bir bireye ne yapılacağı konusu belirsizdir (Burger, 2006:281,282).

Ayırıcı özellik yaklaşımını alanyazına kazandıran Gordon Allport olmakla birlikte, Raymond Cattell'in de katkıları çok önemlidir. Beş Faktör Kuramını geliştiren Robert R. McCrae ve Paul T. Costa'nın da ayırıcı özellik kuramına önemli katkıları bulunmaktadır (Gençtanırım-Kurt ve Çetinkaya-Yıldız, 2019:509). Robert McCrae ve Paul Costa'nın çalışmaları; Allport'la başlayan Cattell ve Eysenck ile devam eden ayırıcı özellik çalışmalarını yeni bir noktaya getirmiştir (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2012:286). Kişiliğin temel boyutlarını tanımlamak, Cattell ile sona ermez. Diğer yandan değişik çalışmalarda sık kullanılan beş faktör modeli, kişilik özelliklerini beş kategori kullanarak organize eder ve kişilikte bireysel farklılıkları tanımlar. Bu beş faktör dışadönüklük, nörotizm, uyumluluk, sorumluluk ve gelişime açıklık olarak sıralanmaktadır (Burger, 2006:251; Plotnik, 2009:463).

4. BEŞ FAKTÖR MODELİ

20. yüzyılda özellik yaklaşımının temellerini atan Allport, Cattell ve Eysenck'tir. 21. yüzyıl araştırmacılarının önemli bir kısmı Allport, Cattell ve Eysenck'in yaptığı önemli çalışmaların ön plana çıkmasını hedeflemektedir. Bu yaklaşım beş faktörlü kişilik modelidir (Cervone ve Pervin, 2016:231). Bu yaklaşım dilden hareket ederek insanların bireysel farklılıklarının bütün dillerde kodlanacağı ve bu sayede kişiliğin yapısını kapsayacak şekilde bir sınıflandırma oluşturulabileceği hipotezidir (Somer, 1998:18).

Tupes ve Christal (1961) çalışmalarında beş faktörlü modeli ilk kez açıklamışlardır. Ardından Norman (1963); dışadönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevroklik ve kültürü içeren beş faktörlü modeli tanımlamıştır, çünkü bu beş faktörün önemini ilk anlayandan biri Norman olmuştur (akt: McCrae ve Costa, 1985:710). Norman (1963) çalışmasında kişilik araştırmaları için taksonomik bir çerçeve sağlamanın mantığını açıklamıştır ve beş faktör bulunduğunu aktarmıştır (Norman, 1963:574). Tupes ve Christal'ın (1958) bulgularından da yararlanarak Norman beş faktörü; *Dışadönüklük (Extroversion)*, *Yumuşak Başlılık (Agreeableness)*, *Özdenetim/Sorumluluk (Conscientiousness)*, *Duyusal Denge (Emotional Stability)* ve *Kültür (Culture)* olarak adlandırmıştır (Norman, 1963:577). McCrae ve Costa (1985), Norman'ın (1963) çalışmasını güncellemek amacıyla yaptıkları çalışmada Norman'ın dışadönüklük, yumuşak başlılık, sorumluluk ve duygusal denge faktörleri ile tutarlı sonuçlar bulmuşlardır. Aynı çalışmada, Norman'ın "kültür" faktörünü "deneyime açıklık" olarak revize etmişlerdir. Diğer yandan beşinci faktörü "akıl/zekâ" olarak ele alan çalışmalar da vardır (örn. Digman ve Takemoto-Chock, 1981; Peabody ve Goldberg, 1989).

Beş faktörlü modelin evrensel olup olmadığını belirlemek araştırmacıları düşünmeye sevk etmiştir, bu çalışmalar; örneğin, İngilizce dilinde yazılan kişilik ölçeğini başka bir dile (Almanca, Japonca gibi) tercüme ederek yapılmıştır, fakat bu yanıltıcı da olabilmektedir (Cervone ve Pervin, 2016:268). Bu düşünceden hareketle; Hofstee, Kiers, Deraad, Goldberg ve Ostendorf (1997:15) çalışmasında İngilizce, Almanca ve Flemenkçe dillerinde hemen hemen anlamları aynı olan 126 kelime ile faktörleri incelemişlerdir. Flemenkçe dilindeki açıklık faktörü hariç diğer çalışmalarla tutarlı sonuçlar bulduklarını açıklamışlardır, fakat tam olarak tutarlılığın olmadığını belirtmişlerdir. Açıklık faktöründeki bu ayrılık, İtalyan dilindeki araştırmada da bulunmuştur. İtalyan dilindeki çalışmada en güçlü faktörün dışadönüklük, en zayıf faktörün ise açıklık olduğunu belirtmişlerdir (Caprara ve Perugini, 1994:367). Türkçe'de yapılan çalışmalarda Somer (1998:17), beş faktörle tutarlı sonuçlar (zekâ/deneyime açıklık boyutunu daha az netlikle) elde etmiştir. Somer ve Goldberg (1999:431) de Türkçe'de yaptıkları çalışmada, beş faktör modelini destekleyen bulgular tespit etmişlerdir. Beş faktör değişik araştırmalarda sık sık tekrarlandığından araştırmacılar "Büyük Beşli" olarak adlandırmışlardır (Burger, 2006:251). Farklı araştırmalarda farklı isimler kullanılsa da en çok kullanılan isimler: Nevrotiklik, dışadönüklük, açıklık, uyumluluk ve özdisiplindir (Burger, 2006:253). Bu doğrultuda kişiliği açıklayan psikofizyolojik, davranışsal, psikodinamik ve genetik açıklamalar, nihayetinde kişiliği tanımlamak için evrensel olarak kullanılan özelliklerle ilişkilendirilmelidir ve beş faktör modeli, bu ilişkilerin sistematik olarak incelenebileceği bir çerçeve sağlayabilir (McCrae ve Costa, 1987:89).

5.1. Dışadönüklük-İçedönüklük

Dışadönüklük; sıcaklık, topluluğu sevmeye, aktivite, heyecan arama ve olumlu duygu olarak tanımlanmıştır (McCrae ve Costa, 1985:712). Bu boyutun bir ucunda aşırı dışadönükler, bir ucunda ise aşırı içedönükler vardır. Dışadönükler daha sosyaldir. Ayrıca enerjik, iyimser, sıcakkanlı ve girişken özelliklerle kendini gösterirler. İçedönükler bu özellikleri göstermeseler de asosyal olarak değerlendirmek de doğru değildir (Burger, 2006:254). Dışadönüklük- içedönüklük bir insanın dış dünyaya ya da kendine yönelik eğiliminin derecesini göstermektedir. İçedönükler; dışadönüklere göre utangaçtır ve kendi başlarına çalışmayı daha çok isterler. Hem çatışma zamanlarında hem de stres zamanlarında tek başına olmayı yeğlerler. Dışadönük ucundaki kişiler ise içedönüklere göre sosyal olma eğilimindedir ve stres yaşadıklarında işbirliği yaparlar (Atkinson ve diğerleri, 2010:434). Türkçe’de yapılan çalışmada da benzer şekilde, dışadönüklük; konuşkan, girişken, canlı, hareketli, sosyal, baskın vb. sıfatlarla tanımlandığı ve bunların zıtları olan sıfatlardan da yüksek yük aldığı görülmektedir (Somer, 1998:28).

5.2. Duygusal Denge-Nevrotiklik

Nevrotiklik düzeyi yüksek olan kişiler; yaşamı daha çok stresli algırlar, kötü başa çıkma tarzları vardır, sosyal destekten memnun olmazlar, psikolojik iyilikleri düşüktür ve bedensel şikâyetleri daha fazladır (McCrae, 1990:237). Nevrotiklik boyutundan yüksek puan alan kişiler; duygusal sıkıntıları daha fazla yaşarlar ve duygu durumları sık değişir (Burger, 2006:253). Nevrotiklik düzeyi düşük olan kişiler ise sakinlerdir, uyumları iyidir, uygunsuz duygusal tepkiler verme eğilimleri daha azdır (Burger, 2006:254). Aynı zamanda psikolojik olarak normal gruplarda da nevroitiklik, kişiliği değerlendirmek için önemli bir yere sahiptir (McCrae ve Costa, 1991:375). Türkçe’de yapılan çalışmada bu faktörden yüksek yük alan sıfatlar şu şekildedir: Sinirli, gergin, endişeli, kaygılı, huzursuz, bunalımlı, karamsar, problemlili, mutsuzdur. Bunların zıtları olan sıfatlardan da yüksek yük aldığı görülmektedir (Somer, 1998:29). McCrae ve Costa (1991) belirttikleri gibi ruhsal sıkıntı yaşayabilmeye yatkınlık olarak düşünülebilecek duygusal denge-nevrotiklik, normal bir kişilik özelliği olarak da değerlendirilebilir (akt: Somer, 1998:29).

5.3. Yumuşak Başlılık/Uyumluluk- Hırçınlık

Çeşitli araştırmalarda güçlü bir şekilde ortaya atılmış olumlu ucunda nazik, ince, saygılı, güvenli, esnek, açık kalpli ve merhametli gibi sıfatlarla açıklanabilecek bu boyut yumuşak başlılık olarak adlandırılmıştır (Somer ve diğerleri, 2011:11). Bu boyut uyumluluk olarak da adlandırılmaktadır. Bir ucunda yardımsever, güvenilir, şefkatli insanlar bir ucunda ise düşmanca ve kuşkulu insanlar bulunmaktadır (Burger, 2006:254). Bu boyuttan yüksek puan alan bireyler; nazik, güvenilir, esnek, açık sözlü ve yumuşak kalplidir, iyi ihtimalle Adler’in (1964/1938) ifade ettiği

şekliyle “gemeinshafstgefuhl” veya “sosyal ilgi” sahibidir (Akt. Costa ve McCrae, 1988:264). Kötü ihtimalde ise aşırı olduğunda başkaları doğrultusunda hayat sürme şeklinde nevrotik bir yatınlığa sebep de olabileceğini belirtilmiştir (Horney, 1945, akt: Costa ve McCrae, 1988:264). Türkçe’de yapılan çalışmada; duygulu, yardımsever, hoşgörülü, anlayışlı, merhametli, duyarlı, dürüst, vicdanlı, insancıl, iyi huylu, uysal ve bu sıfatların zıtları olan sıfatlar yumuşak başlılık boyutundan yüksek yük almışlardır (Somer, 1998:29). Dışadönüklük ve yumuşak başlılık faktörlerinin her ikisi de sosyal ilişkilerde kendisini gösterdiği, fakat yumuşak başlılığın ilişkinin kalitesine yönelik olduğu belirtilmiştir (Costa, McCrae ve Dye, 1991:888). Bu görüş Türkçe’de yapılan çalışmalarda da tutarlıdır. Diğer bir deyişle dostça, anlayışlı, sevecen ve bu sıfatlara karşılık hoşgörüsüz, düşmanca, kırıncı ve kaba sıfatlarında görülmüştür (Somer, 1998:29).

5.4. Sorumluluk/Özdisiplin-Dağmıklık

Karakterin bir yönü olarak sorumluluk; Hartshorn, May ve Maller (1929) tarafından “ego gücünün bir yönü”, Murray ve Kluckhohn (1953) tarafından ise “irade gücü, inisiyatif ve sorumluluk” gibi kavramlarla tanımlanmıştır (akt: Costa ve diğerleri, 1991:889). Sorumluluk boyutunun hem proaktif hem de engelleyici tarafının olduğu belirtilmiştir. Proaktif, çalışma kararlılığında görülürken; engelleyici taraf ise ahlâki titizlikte ve ihtiyatlıkla ortaya çıkmaktadır. Sorumluluk; yetkinlik, düzen, görevşinaslık, başarı çabası, öz disiplin ve tedbirlilik ile temsil edilebilir olduğu belirtilmiştir (Costa ve diğerleri, 1991:889). Türkçe’de yapılan çalışmada da aktive edici (proaktif) hem de ketleyici (engelleyici) yönlerinin olduğu aktarılmış; aktive edici başarıyı ve çalışmayı sevmekle (çalışkan, amaçlı, verimli, mücadeleci, azimli, gayretli, iradeli, dinç gibi sıfatlarla), engelleyici yön ise ahlâki değerler ve tedbirlilikle (kontrollü, disiplinli, sorumluluk sahibi, dengeli, dikkatli, tedbirli, temkinli, dakik, prensip sahibi gibi sıfatlar ile) açıklanmıştır (Somer, 1998:28,29). İyi organize olan, dikkatli olmayı alışkanlık hâline getirmiş özdisiplin yeteneğine sahip olan bireyler, ahlâki değerlere uyma ihtimalleri daha yüksek olmakla birlikte, ahlâki değerlere uyma noktasında bir kesinlik yoktur. İyi organize olamayan diğer uçtaki kişilerin de suçluluk duygusu yaşayabileceği, ancak özdisiplin ve enerji eksikliğinden kendi standartlarını belirlemede zorluk yaşayabilecekleri belirtilmiştir (McCrae ve Costa, 1987:88,89).

5.5. Gelişime/Deneyime Açıklık-Gelişmemişlik

Bu boyutu; Peabody ve Goldberg (1989:553) “akıl” , Norman (1963:577) “kültür” ve McCrae ve Costa (1985:710) “deneyime açıklık” olarak tanımlamışlardır. McCrae ve Costa (1985) çalışmalarında, Norman (1963) “kültür” olarak açıkladığı faktörü “deneyime açıklık” olarak adlandırmışlardır. Açıklık, en iyi şekilde orijinal, yaratıcı, geniş ilgi alanları ve cesurlukla

karakterize edilmektedir (McCrae ve Costa, 1987:87). Gelişime açık bireyler dışardan bakıldığında, biraz daha fazla zeki olarak görülmektedir. Zekâ/akıl ve açıklık arasında .30 korelasyon görülmektedir. Gelişime açıklık akıl/zekâyı geliştirebilir, aynı zamanda zekâ/akıl bireyi daha fazla gelişime açıklığa yatkın hâle getirebilir. Fakat hangi kişilik özelliğinin yaratıcılıkla kişiyi başarıya götüreceği, araştırılması gereken bir konudur (McCrae ve Costa, 1987:88). Türkçe’de ise zeki, bilgili, yaratıcı, kültürlü, araştırmacı, inceleyici, aydın, yenilikçi, bağımsız, geniş görüşlü (ve zıtları) gibi sıfatlarla ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Türkçe’de bu faktör, tutuculuk ve muhafazakârlığa karşı yenilikçi olarak değerlendirilmiştir (Somer, 1998:30). Bu faktörün üzerinde anlaşmazlık olsa da Türkçe’de araştırma yapan Somer (1998), Somer ve Goldberg (1999) deneyime açıklık olarak McCrae ve Costa ile aynı görüştedir. Aynı zamanda bu faktör, gelenekselliğe karşı açık fikirli olma olarak açıklanmaktadır (Somer ve diğerleri, 2011:19).

5.6. Altıncı Faktör Olabilir mi?

Beş faktör modeli ile ilgili bazı araştırmacılar altıncı faktörün de olabileceğine dair bulgular aktarmışlardır. Ashton ve diğerleri (2004:365) araştırmalarında Büyük Beşli’nin revize edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, “dürüstlük-alçakgönüllük” faktörünün eklenmesi gerektiğini veya yumuşakbaşlılık/uyumluluk olarak anılan faktörü alt bölümlere ayırmayı önermişlerdir. Ekledikleri bu faktör; bir ucunda güvenilirliği ve alçakgönüllülüğü, bir ucunda ise açgözlülüğü ve kurnazlığı vurgulayan bir faktördür. Bu faktör, dürüstlük-alçakgönüllülük veya ahlâk, samimiyet veya dürüstlük olarak da yorumlanabilir (Ashton ve diğerleri, 2004:363). Bu durumu şu şekilde örnekleme gerekirse; zeki, cana yakın, çalışkan, uyumlu ve sosyal becerileri olan bir yönetici ve bu özelliklerle aynı özelliklere sahip başka bir yönetici de bu özelliklerinin yanı sıra çalışanlarına yalan söylediğini varsayalım. Yalan söylemek harici diğer özellikler aynı görünüyor, fakat bu iki kişi farklıdır. Bu durumu tespit etmekte, beş faktör modeli yeterli olmayabilir. Bu noktada, altıncı faktör etkili olabilir (Cervone ve Pervin, 2016:283).

6. DUYGUSAL DIŞAVURUM

Duyguyu tanımlamak zor konulardan biridir. Duygu üzerinde araştırma yapan araştırmacılar; anlamlı tepkiler, davranışlar, biyolojik bir sürecin ürünü, sosyal bir süreç olarak duyguyu açıklamaya çalışmışlardır (Sayar ve Dinç, 2019:58). Frijda (1993) duyguyu, “birine veya bir şeye yönlendirilen yoğun hisler” olarak tanımlamıştır (akt: Cirhinlioğlu, 2018:1). Günlük yaşantımızda duygu ve heyecanlarımızı ileten sözsüz iletişim, yazılı ve sözlü dilden daha fazla görev üstlenir. Sosyal ilişkilerimizde karşımızdaki kişiye verilen mesajların yüzde seksen beşini sözsüz iletişim, yüzde on beşini ise sözle aktarıldığı belirtilmektedir (Cüceloğlu, 2012:272).

Duygusal dışavurumda, kişinin duygularını dışa yansıtmasıdır. Bazı insanlar duygularını kolayca dışa yansıtırken, bazı insanlar ise duygularını pek belli etmezler (Burger, 2006:327). Duygusal ifade ile anlatılmak istenen, gülümsemek, kaşlarını çatmak, odadan öfke ile çıkmak veya ağlamak örneklerinde olduğu gibi bir kişi, duygusal dürtülerini davranış olarak gösterdiği ölçüde duygusal dışavurumu anlamlı hâle gelmektedir (Gross ve John, 1995:555). İnsanlar, duygularını dışa yansıtma düzeyine göre farklılaşmaktadırlar. Duygusal dışavurum; sözel olmayan iletişim, psikopatoloji, kişilik psikolojisi, sosyal psikoloji ve sağlık psikolojisi konularında araştırma yapan araştırmacıların ilgisini çekmiştir (Kring, Smith ve Neale, 1994:934). Duyguları düzensiz olan veya şiddetli öfke yaşayan bir kimse ile gözyaşlarına hâkim olamayan veya utangaç olan bir başka kimse birbirlerinden tamamen farklı olacaktır (Greenberg, 2018:41). Aynı zamanda duygusal dışavurum konusunda insandan insana da farklılık vardır. Kimi mutluluk duygusunu coşkulu bir şekilde yaşarken, bir başka kimse ise daha donuk yaşayabilir (Araz ve Erkuş, 2014:52). Gross ve John (1995:555), duygusal dışavurum alanını açıklığa kavuşturmak için öz bildirim dayalı bir metodoloji kullandıklarını ve bu önemli alandaki bireysel farklılıklara açık bir şekilde duygu odaklı bir bakış açısı getirdiklerini ifade etmişlerdir. Duygu dışavurumu konusunda geliştirdikleri modele göre iç ya da dış “girdi” “duygu programını” harekete geçirir. “Duygu programı” harekete geçtikten sonra tepki eğilimleri (davranış eğilimleri gibi) oluşur ve bireyi eyleme hazırlar. Bu eğilimler sonucunda kişi duygusal dışavurumu davranışa dökme motivasyonu oluşabilir ya da oluşmayabilir (Gross ve John, 1995:556).

Duygusal dışavurum konusunda yapılan çalışmalarda; King ve Emmons (1990:864) duygusal dışavurum ile psikolojik iyi olma arasında olumlu ilişki ve duygusal dışavurum kararsızlığı ile psikolojik iyi olma arasında olumsuz ilişki bulmuşlardır. Leising, Müller ve Hahn (2007:382) duygusal dışavurum ve dışadönüklük arasında pozitif ilişki; Gross ve John (1995:565) de aynı şekilde duygusal dışavurum ile beş faktör modeli alt boyutlarından dışadönüklük arasında pozitif ilişki saptamışlardır. Tutarel-Kışlak ve Göztepe (2012:27) duygusal dışavurumun duygusal tepki alt boyutunun evlilik uyumunu yordadığını; Pennebaker ve Beall (1986:274) bağışıklık sistemi işlevi ve sağlık merkezi ziyaretleri açısından travmatik olayla yüzleşmenin fiziksek olarak yararlı olduğunu; Kring ve Gordon (1998:686) ise aile dışavurumunun, cinsiyet ile duygusal dışavurum ilişkisine aracılık ettiğini saptamışlardır. Aynı zamanda Gross ve John (1995), duygusal dışavurum ile ilgili bir model olarak ortaya koymuşlardır.

Duygusal dışavurum ile yapılan araştırmalara bakıldığında ise daha çok olumlu açıdan ele alınmıştır. Freud da duygusal engellemenin ruhsal açıdan olumsuz olduğunu ve konuşma terapisinin bu yüzden geliştirdiğini belirtmiştir (Breuer ve Freud, 1957 / 1895, sayfa 17, akt: Gross ve

Levenson, 1997:96). Ancak patlayıcı öfkede ve düzensiz duygusal ifade yıkıcı sonuçların olabileceği belirtilmiştir (Gross ve Levenson, 1997:96).

7. SOSYAL ONAY İHTİYACI

Sosyal onay ihtiyacı yüksek olan bireyler, diğer insanların onlar hakkında ne düşündükleriyle çok ilgilenirler. Düşük sosyal onay ihtiyacı olan bireyler ise oldukça net kişilerarası ipuçlarına dikkatleri daha az, başkaları üzerindeki etkilerine karşı duyarsız olma eğilimindedirler (Grams ve Rogers, 1990:73). Yine sosyal onay ihtiyacı yüksek bireyler, başkalarının görüşlerine bağlıdırlar; buna karşılık sosyal onay ihtiyacı düşük bireyler ise başkalarının kabulünü sağlamakla ilgilenmez, dolayısıyla kendi davranışlarına daha fazla güvenirler (Crowl, 2001, akt: Sosik ve Dinger, 2007:138).

Sosyal onay ihtiyacı kavram olarak başkalarının bizden beklentilerinin önemli görüldüğü, diğer insanların bizim hakkımızdaki yargılarına önem verildiği, sosyal ilişkilerde bireyin uyuma yönelik hareket etmesi şeklinde değerlendirilmektedir (Karaşar ve Öğülmüş, 2016a:86). Bu kavramı Crowne ve Marlowe (1960:394) çalışmalarında “sosyal beğenirlik” olarak ele almıştır ve sosyal beğenirliği ölçmek için ölçek geliştirmişlerdir. Crowne ve Morlowe (1964) “sosyal beğenirlik” kavramını ortaya atma nedenlerini, 1957 yılında Edwards’ın testlerinde geçerliliği etkileyen bir kavram olduğu şeklinde açıklamışlardır. Bu çalışmada kültürel olarak onaylananı yapma veya onaylanmayı yapmama yüksek sosyal onay ihtiyacı; yüksek bağımsızlık ve düşük motivasyon ise düşük sosyal onay ihtiyacı ile tanımlanmıştır (akt: Karaşar ve Öğülmüş, 2016a:87). Sosyal beğenirlik, ölçülebilir bir kişilik özelliği olarak düşünülebilecek sosyal onay ihtiyacının bir ölçüsü olarak tanımlanmaktadır (Twenge ve Im, 2007:172). Fakat ölçek orijinal olarak sosyal olarak arzu edilen tepkilerin bir göstergesi olarak inşa edildiği, ancak daha sonra onay ihtiyacının bir ölçüsü olarak yorumlanarak onay motivasyonu olarak ele alınmıştır (Martin, 1984:508).

Sosyal onay ihtiyacı ile ilgili yapılan çalışmalarda; Satow (1975:501) onay ihtiyacı yüksek bireylerin daha fazla para bağışladıklarını; Deutsch ve Lamberti (1986:149) onay ihtiyacı yüksek bireylerin ödüllendirildiğinde kitabını düşüren birine yardım etme olasılığının daha yüksek olduğunu; Twenge ve Im (2007:171) ise sosyal onay ihtiyacının 1958’den 1980 yılına kadar azaldığını, 1980 ile 2001 arasında durağan olduğunu tespit etmişlerdir. Erözkan’ın (2005:142) araştırmasında onay ihtiyacında cinsiyet açısından üniversite öğrencileri arasında farklılık bulunmamıştır. Yine aynı çalışmada köyde yaşayanların, ilçe ve şehirde yaşayanlara göre onay ihtiyacının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Uslu, Yazıcı ve Geçgel’in (2019:25) üniversite

öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, sosyal onay ihtiyacı açısından cinsiyete göre farklılık bulunmamıştır. Yine üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, sosyal onay ihtiyacı açısından cinsiyete göre farklılık bulunmamıştır (Karaşar ve Öğülmüş, 2016b:477; Karaşar ve Öğülmüş, 2016c:105). Diğer yandan aynı çalışmada, üniversite öğrencilerinin sosyal onay ihtiyacının doğum yerine göre farklılaşmadığı bulunmuştur (Karaşar ve Öğülmüş, 2016c:108).

8. SONUÇ

Kişilik, insanlık tarihinde önemli konulardan biridir. Kişilik ile ilgilenen kuramcılar kişilik hakkında farklı yaklaşımlar benimsemişlerdir. Davranışlarımızın ortaya çıkma sürecinde sahip olduğumuz kişilik mi yoksa içinde bulunduğumuz durum mu etkili olduğu konusunda tartışmalar olsa da her iki unsurun da etkili olduğu daha fazla kabul görmüştür. Dolayısıyla davranışlarımızın ortaya çıkmasında hem sahip olduğumuz kişilik hem de çevresel unsurlar etkili olmaktadır (Burger, 2006; Somer ve diğerleri, 2011). Sonuçta, davranışlarımızın ortaya çıkmasında, hem sahip olunan kişilik hem içinde bulunulan durum etkili olmaktadır.

Kişiliğin temel öğelerini açıklamaya çalışan yaklaşımlardan olan özellik yaklaşımının temellerinin atılmasında önemli ilkeleri belirleyen Allport'tur. Murray ise özellik yaklaşımını psikoanalitik kuramla sentezlemiş ve ortaya koymuştur. Diğer yandan Cattell ise faktör analizi yöntemiyle psikometrik ölçümlere önem vermesiyle ön plana çıkmıştır. Cattell'in açtığı yoldan giden Eysenck ise ikincil bir faktör analizi yapmıştır ve özellik yaklaşımında, sadece psikometrik ölçümlerin yeterli olmayacağı, bireyin insan olarak biyolojik bir çerçevede de değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. McCrae ve Costa ise "büyük beşli" olarak tanınan beş faktör modelini geliştirmişlerdir. Özellik yaklaşımının sezgilere dayanmayan nesnel psikometrik ölçümlere önem vermesi yönü bilimsel olarak kabul görmüştür. Özellik yaklaşımı bazı noktalarda da eleştiri almıştır. İnsan kişiliğinin temel boyutlarını ortaya koymaya çalışsa da davranış değişikliğiyle ilgili herhangi bir yol ve yöntem ortaya koymaması bir eksiklik olarak görülmüştür (Burger, 2006). Özellik yaklaşımının daha çok nesnel ölçümlere önem vermesi çok önemli olmakla birlikte Murray, iç görümlere dayanan psikoanalitik yaklaşımı da kendi görüşlerine eklemiştir.

Özellik yaklaşımını kuramcılarının önemli yol kat etmesinden sonra "Büyük Beşli" olarak anılan beş faktör modeli, konuşulan dilden yola çıkarak kişilik özelliğini beş faktöre indirgemıştır. Beş faktör modelinde önemli noktalardan biri evrensel olup olmama durumudur. Diğerleri ise özellikle beşinci faktörde ortaya çıkan kısmen görüş ayrılıklarıdır. Beşinci faktöre Norman (1963) "kültür" derken, McCrae ve Costa (1985) "deneyime açıklık", Peabody ve Goldberg (1989) "akıl/zekâ"

olarak ele almışlardır. Bu konuda kısmen görüş ayrılığı olduğu görülmektedir. Beş faktörlü modelin farklı dillerde tutarlılık çalışmalarında da benzer şekilde beşinci faktörle ilgili daha az tutarlılık tespit edilmiştir (Caprara ve Perugini, 1994; Hofstee ve diğerleri, 1997; Somer, 1998). Beş faktörlü modele altıncı bir faktörün de eklenmesi gerektiği konusunda araştırmalar da vardır (Ashton ve diğerleri, 2004).

Duygu kavramı psikoloji için önemli kavramlardandır. Yine duygu kavramı kişilik için de önemli kavramlardandır. Duygusal dışavurum ise kişinin duygularını dışa yansıtması olarak tanımlanmaktadır (Burger, 2006). Duygu ve kişilik kavramlarının ilişkisini ortaya koyan açıklamalar da vardır. Duygunun, örgütlenme ve motive etme gibi işlevlerinden kaynaklanan nedenlerle kişilik özelliklerinin oluşmasının önünü açtığı belirtilmektedir (Izard ve diğerleri, 1993).

Duygusal dışavurum konusunda hem duygusal dışavurumu ölçmek amacıyla ölçek geliştiren hem de duygusal dışavurumu bir model olarak sunan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda, duygusal dışavurumun davranış olarak gösterildiğinde anlamlı olacağına değinilmiştir (Gross ve John, 1995). Duygusal dışavurum konusunda da bireyden bireye farklılık olacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla bir kimse duygularını daha fazla davranışa dökerken, başka bir kimse ise daha az davranışa dökülebilir. Duygusal dışavurum konusunda yapılan araştırmalarda ise psikolojik iyi olma ile olumlu ilişkili olduğu (King ve Emmons, 1990), ayrıca evlilik uyumunu yordadığı (Tutarel-Kışlak ve Göztepe, 2012), travmatik olaylarla yüzleşmenin yararı (Pennebaker ve Beall, 1986), aile duygusal dışavurumunun cinsiyet ve duygusal dışavuruma aracılık ettiği bulunmuştur (Kring ve Gordon, 1998). Ayrıca duygusal dışavurumun dışadönüklük kişilik özelliği ile pozitif ilişkisini ortaya koyan çalışmalar da vardır (Gross ve John, 1995; Leising ve diğerleri, 2007). Araştırmalara bakıldığında duygusal dışavurumu daha çok olumlu yönleri vurgulanmıştır. Fakat bazen de olumsuz duyguları (örneğin, öfke) aşırı şekilde ifade etmenin de olumsuz sonuçları da olabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla duygusal dışavurum konusunda bir makul zemin yakalamanın gerekliliği vurgulanmıştır (Gross ve Levenson, 1997). Bu doğrultuda düşünüldüğünde her ne kadar duygularımızı ifade etmenin yararlı olduğunu belirten araştırmalar olsa da bazı durumlarda aşırı ifade etmenin olumsuz sonuçları da olabilmektedir.

İnsan toplumsal bir varlık olduğundan, kişiliği de toplum içinde oluşmaktadır. Diğer insanlarla ilişki kurmak ve sürdürmek insanın toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. İnsan, hem fiziksel ihtiyaçlarını hem de psikolojik ihtiyaçlarını içinde bulunduğu toplum sayesinde karşılamaktadır. İşte bu yüzden ki toplumdaki diğer insanlardan kabul görme ve onaylanma

gereksinimi olarak karşımıza sosyal onay ihtiyacı kavramı çıkmaktadır. Sosyal onay ihtiyacı, hem başkaları tarafından davranışlarımızın onaylanması hem de başkaları tarafından onaylanmaktan kaçınılması şeklinde açıklanmıştır (Leite ve Beretvas, 2005). Bu kavramın, özellikle kültürden oldukça etkilendiği belirtilmiştir. Ayrıca hem kişiler arası ilişkilerin kurularak devam etmesinin sağlandığı hem de tamamen başkalarının tahakkümü altında yaşamaya da neden olabileceği belirtilmiştir (Karaşar ve Öğülmüş, 2016a). Sosyal onay ihtiyacını, Crowne ve Marlowe (1960) “sosyal beğenirlik” olarak ele almış hem de ölçek geliştirmişlerdir. Martin (1984) ise “onay motivasyonu” olarak ele almıştır. Bu konuda kavram karmaşasının olduğu ifade edilmiştir (Karaşar ve Öğülmüş, 2016a:88). Temelde kişinin sosyal hayat içerisinde herhangi bir durumla karşılaştığında, uyuma yönelik davranışlar sergilemesi olarak açıklanabilir. Özellikle kişinin mensubu olduğu kültür bu noktada önemli hâle gelmektedir. Yaşanılan kültüre de bağlı olarak sosyal onay ihtiyacı değişkenlik göstermektedir. Özellikle toplulukçu kültürün hâkim olduğu toplumlarda, bu ihtiyaç daha fazla kendini göstermektedir. Buna karşılık bireyci kültürlerde ise bu ihtiyaç daha az kendini göstermektedir. Yapılan araştırmalar da ise sosyal onay ihtiyacının daha çok yardım davranışı ile ilgili olduğu görülmektedir (Deutsch ve Lamberti, 1986; Satow, 1975). Çünkü sosyal onay ihtiyacı toplum tarafından beğenilen ve onaylanan davranışları kapsadığından, bu durumun beklendiği olduğu söylenebilir. Fakat bu ihtiyacın zamanla azaldığını ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Twenge ve Im, 2007). Türkiye’de sosyal onay ihtiyacının araştırıldığı araştırmalarda ise genellikle üniversite öğrencisi örnekleme üzerinde bu kavramın çalışıldığı ve cinsiyet açısından farklılığa rastlanmadığı görülmektedir (Erözkan, 2005; Karaşar ve Öğülmüş, 2016b, 2016c; Uslu ve diğerleri, 2019). Bu çalışmalar, üniversite öğrencileri üzerinde yapıldığından gelecekteki çalışmalar farklı çalışma gruplarıyla yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. (1966). Traits Revisited. *American Psychologist*, 21(1), 1-10. doi:10.1037/h0023295
- Araz, A. ve Erkuş, A. (2014). Duygu Dışavurum Tarzlarının Kavramsallaştırılması ve Ölçümü: Bir Envanter Geliştirme Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(74), 50-61.
- Aronson, E., Wilson, T. D. ve Akert, R. M. (2012). *Sosyal psikoloji*. (O. Gündüz, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ashton, M. C., Lee, K., Perugini, M., Szarota, P., de Vries, R. E., Di Blas, L., ... De Raad, B. (2004). A Six-Factor Structure of Personality-Descriptive Adjectives: Solutions From Psycholexical Studies in Seven Languages. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(2), 356-366. doi:10.1037/0022-3514.86.2.356
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. ve Nolen-Hoeksema, S. (2010). *Psikolojiye Giriş*. (Y. Alogan, Çev.) (6. bs.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Caprara, G. V. ve Perugini, M. (1994). Personality described by adjectives: The generalizability of the Big Five to the Italian lexical context. *European Journal of Personality*, 8(5), 357-369. doi:10.1002/per.2410080502
- Cervone, D. ve Pervin, L. A. (2016). *Kişilik Psikolojisi: Kuram ve Araştırma*. (M. Baloğlu, Çev.) (12. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Cirhinlioğlu, F. G. (Ed.). (2018). *Duygu Psikolojisi* (1. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1988). From catalog to classification: Murray's needs and the five-factor model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(2), 258-265. doi:10.1037/0022-3514.55.2.258
- Costa, P. T., McCrae, R. R. ve Dye, D. A. (1991). Facet Scales for Agreeableness and Conscientiousness: A Revision of the NEO Personality Inventory. *Personality and Individual Differences*, 12(9), 887-898. doi:10.1016/0191-8869(91)90177-D
- Crowne, D. P. ve Marlowe, D. (1960). A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of Consulting Psychology*, 24(4), 349-354. doi:10.1037/h0047358
- Cüceloğlu, D. (2012). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları* (25. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Deutsch, F. M. ve Lamberti, D. M. (1986). Does Social Approval Increase Helping? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 12(2), 149-157. doi:10.1177/0146167286122001
- Digman, J. M. ve Takemoto-Chock, N. K. (1981). Factors In The Natural Language Of Personality: Re-Analysis, Comparison, And Interpretation Of Six Major Studies. *Multivariate Behavioral Research*, 16(2), 149-170. doi:10.1207/s15327906mbr1602_2
- Erözkan, A. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası Duyarlılık ve Depresyon Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 129-155.
- Eysenck, H. J. (1997). Personality and experimental psychology: The unification of psychology and the possibility of a paradigm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(6), 1224-1237. doi:10.1037/0022-3514.73.6.1224
- Gençtanırım-Kurt, D. ve Çetinkaya-Yıldız, E. (Ed.). (2019). *Kişilik Kuramları Gerçek Yaşamdan Kişilik Analizi Örnekleriyle* (4. bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. doi:10.14527/9786052410356
- Grams, W. C. ve Rogers, R. W. (1990). Power and Personality: Effects of Machiavellianism, Need for Approval, and Motivation on Use of Influence Tactics. *The Journal of General Psychology*, 117(1), 71-82. doi:10.1080/00221309.1990.9917774
- Greenberg, L. S. (2018). *Duygu Odaklı Terapi: Danışanlar Duygu Koçluğu Yapmak*. (S. B. Çelik, Çev.) (1. bs.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gross, J. J. ve John, O. P. (1995). Facets of emotional expressivity: Three Self-report Factors and Their Correlates. *Personality and Individual Differences*, 19(4), 555-568.
- Gross, J. J. ve Levenson, R. W. (1997). Hiding feelings: The acute effects of inhibiting negative and positive emotion. *Journal of Abnormal Psychology*, 106(1), 95-103. doi:10.1037/0021-843X.106.1.95
- Hofstee, W. K. B., Kiers, H. A. L., Deraad, B., Goldberg, L. R. ve Ostendorf, F. (1997). A Comparison of Big-Five Structures of Personality Traits in Dutch, English, and German. *European Journal of Personality*, 11(1), 15-31.
- İçli, G. (2011). *Sosyolojiye Giriş* (5. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Izard, C. E., Libero, D. Z., Putnam, P. ve Haynes, O. M. (1993). Stability of emotion experiences and their relations to traits of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(5), 847-860. doi:10.1037/0022-3514.64.5.847
- Karaşar, B. ve Öğülmüş, S. (2016a). Sosyal Onay İhtiyacı Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Analizi. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 84-104. doi:10.12984/eed.38607
- Karaşar, B. ve Öğülmüş, S. (2016b). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Onay İhtiyacının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 469-495.
- Karaşar, B. ve Öğülmüş, S. (2016c). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Onay İhtiyacı ve Psikolojik Belirtilerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 97-121.
- King, L. A. ve Emmons, R. A. (1990). Conflict Over Emotional Expression: Psychological and Physical Correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 864-877.
- Kring, A. M. ve Gordon, A. H. (1998). Sex differences in emotion: Expression, experience, and physiology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(3), 686-703. doi:10.1037/0022-3514.74.3.686
- Kring, A. M., Smith, D. A. ve Neale, J. M. (1994). Individual Differences in Dispositional Expressiveness: Development and Validation of the Emotional Expressivity Scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(5), 934-949.
- Leising, D., Müller, J. ve Hahn, C. (2007). An adjective list for assessing emotional expressivity in psychotherapy research. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 14(5), 377-385. doi:10.1002/cpp.552
- Leite, W. L. ve Beretvas, S. N. (2005). Validation of Scores on the Marlowe-Crowne Social Desirability Scale and the Balanced Inventory of Desirable Responding. *Educational and Psychological Measurement*, 65(1), 140-154. doi:10.1177/0013164404267285
- Martin, H. J. (1984). A Revised Measure of Approval Motivation and Its Relationship to Social Desirability. *Journal of Personality Assessment*, 48(5), 508-519. doi:10.1207/s15327752jpa4805_10
- McCrae, R. R. (1990). Controlling neuroticism in the measurement of stress. *Stress Medicine*, 6(3), 237-241. doi:10.1002/smi.2460060309
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1985). Updating Norman's "adequacy taxonomy": Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(3), 710-721. doi:10.1037/0022-3514.49.3.710
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1987). Validation Of The Five-factor Model Of Ppersonality Across Instruments and Observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81-90. doi:10.1037/0022-3514.52.1.81
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1991). Response to Dolliver. *Journal of Counseling & Development*, 69(4), 375-376. doi:10.1002/j.1556-6676.1991.tb01526.x
- Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66(6), 574-583. doi:10.1037/h0040291
- Peabody, D. ve Goldberg, L. R. (1989). Some determinants of factor structures from personality-trait descriptors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(3), 552-567. doi:10.1037/0022-3514.57.3.552
- Pennebaker, J. W. ve Beall, S. K. (1986). Confronting a traumatic event: Toward an understanding of inhibition and disease. *Journal of Abnormal Psychology*, 95(3), 274-281. doi:10.1037/0021-843X.95.3.274

- Plotnik, R. (2009). *Psikoloji'ye Giriş*. (T. Geniş, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Roberts, B. W. ve DelVecchio, W. F. (2000). The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 126(1), 3-25. doi:10.1037/0033-2909.126.1.3
- Satow, K. L. (1975). Social approval and helping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 11(6), 501-509. doi:10.1016/0022-1031(75)90001-3
- Sayar, K. ve Dinç, M. (2019). *Psikolojiye giriş*. (N. Subaşı, Y. Aktay ve B. Tatar, Ed.) (9. bs.). İstanbul: Dem Yayınları.
- Somer, O. (1998). Türkçe'de Kişilik Özelliği Tanımlayan Sıfatların Yapısı ve Beş Faktör Modeli. *Psikoloji Dergisi*, 13(42), 17-32.
- Somer, O. ve Goldberg, L. R. (1999). The structure of Turkish trait-descriptive adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(3), 431-450. doi:10.1037/0022-3514.76.3.431
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2011). *Kuramdan Uygulamaya Beş Faktör Kişilik Modeli ve Beş Faktör Kişilik Envanteri(5FKE)* (2. bs.). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Sosik, J. J. ve Dinger, S. L. (2007). Relationships between leadership style and vision content: The moderating role of need for social approval, self-monitoring, and need for social power. *The Leadership Quarterly*, 18(2), 134-153. doi:10.1016/j.leaqua.2007.01.004
- Tutarel-Kışlak, Ş. ve Göztepe, I. (2012). Duygu Dışavurumu, Empati, Depresyon ve Evlilik Uyumu Arasındaki İlişkiler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 27-46.
- Twenge, J. M. ve Im, C. (2007). Changes in the need for social approval, 1958–2001. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 171-189. doi:10.1016/j.jrp.2006.03.006
- Uslu, S., Yazıcı, K. ve Geçgel, Ş. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Onay İhtiyaçlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 1120-1147.
- Yazgan-İnanç, B. ve Yerlikaya, E. E. (2012). *Kişilik Kuramları* (6. bs.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.